

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансових технологій та банківського бізнесу

НОВАК Юрій Юрійович

Моделі соціального забезпечення населення в зарубіжних країнах / Models of social welfare of the population in foreign countries

спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма - Соціальне забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗ-41
Ю. Ю. Новак

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. О. Луцишин

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" 14 " серпня 2024 р.

Завідувач кафедри
О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	7
1.1. Поняття та сутність соціального забезпечення	7
1.2. Основні принципи та функції соціального забезпечення	11
1.3. Різновиди соціального забезпечення та їх розвиток	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	19
2.1. Основні моделі соціального забезпечення: ліберальна, соціал-демократична, корпоративна та інші	19
2.2. Економічні, соціокультурні та політичні чинники, що впливають на розвиток та ефективність систем соціального забезпечення	30
РОЗДІЛ 3. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	33
Висновки	37
Список використаних джерел	39
Додатки	43

ВСТУП

У бакалаврському дослідженні розкрито сутність сучасних моделей соціального забезпечення зарубіжних країн. У роботі проведено аналіз української моделі соціального забезпечення населення, а саме проведено моніторинг її структури та функціонування за різних економічних систем.

Соціальне забезпечення (соціальний захист) – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я та добробуту населення за конкретних економічних умов [35].

Актуальність проблеми. В кінці ХХ ст. соціальне забезпечення населення стало одним з основних атрибутів соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. Завдання більшості систем соціального захисту полягає в підтримці стабільного рівня доходів людей, наданні рівного доступу до основних соціальних послуг. В економічно розвинених державах соціальне забезпечення (соціальний захист) є найважливішою складовою національної економіки, витрати на яку сьогодні складають більше чверті валового внутрішнього продукту. Україна сьогодні стоїть на шляху вступу до Європейського союзу, в країнах якого сформовані найбільш розвинені системи соціального захисту, завдяки чому сучасні європейські економіки отримали назву соціально орієнтованих.

У Конституції України задекларовано, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [16]. Словом «соціальна» підкреслюється, що наша держава покликана здійснювати політику, спрямовану на забезпечення певного рівня добробуту всіх своїх громадян, підтримку соціально слабких груп населення і утвердження в суспільстві соціальної справедливості. Невід'ємною частиною соціальної держави є система соціального забезпечення населення, необхідна для реалізації матеріального благополуччя громадян, сприяння соціальній згоді та солідарності в суспільстві. Перед Україною стоїть завдання створення такої системи соціального захисту, яка змогла б достатньо швидко і якісно підняти рівень життя соціально незабезпечених груп населення і в той самий час не

стримувати розвиток економіки. Рішення цієї задачі може бути знайдене в створенні гнучких, здатних швидко адаптуватися в нових економічних умовах програм соціального забезпечення, що ґрунтуються на кращих світових практиках і враховують національні особливості розвитку, при чому не лише на державному рівні, а й на рівні кожного окремого підприємства, діяльність якого повинна відповідати Конституції та стратегії розвитку країни, в якій вони функціонують, враховуючи, що «стратегічною метою України є побудова конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграція у європейське співтовариство» [29].

Зазначене вище завдання вимагає осмислення характеру розвитку і специфіки функціонування систем соціального захисту в інших країнах, які віднесені до соціальних, що може допомогти визначити шляхи подальшого розвитку соціально-економічної політики України, виділити питання, розв'язок яких повинен належати до компетенції держави, та ті, розв'язок яких може бути забезпечений на рівні кожного окремого суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем соціального захисту населення як однієї з комплексних систем розвинутої ринкової економіки займають важливе місце в роботах як вчених, так і практиків економічно розвинених країн, в діяльності Міжнародної асоціації соціального захисту, Міжнародної організації праці, Європейського союзу, Ради Європи, міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд. Найбільш пильна увага до проблем соціального захисту припала на 70-80-ті роки ХХ ст., коли питання соціальної політики розглядалися як один з найважливіших елементів теорії соціальної держави. Це було пов'язано із значним зростанням соціальних витрат в загальній структурі ВВП багатьох європейських країн, тому багато фахівців вважали цей показник за основний в побудові теорій «соціальної держави». Це сприяло розвитку систем соціального захисту в цих країнах, заснованому на обліку взаємозв'язків, що існують між окремими елементами самих систем соціального захисту, а також з урахуванням конкретної

соціально-економічної ситуації. І не дивлячись на те, що національні системи соціального захисту в усіх країнах з ринковою економікою ще далекі від досконалості, їх розвиток, не в останню чергу, визначається достатньо високим рівнем професіоналізму фахівців, які займаються формуванням політики в даній сфері.

Загальнотеоретичні основи формування і розвитку соціальної держави і системи соціального захисту населення закладені в роботах класиків економічної думки – А. Сміта, Дж. Кейнса, Ф. Хайека, М. Фрідмена, Дж. Бьюкенена. Зокрема, проблема державного контролю над системою соціального захисту знайшла своє відображення в роботах прихильників неокласичного напрямку А. Маршалла, А. Пігу. Модель соціального маневрування доходами населення і активного втручання держави в питання регулювання соціального захисту розкриті в дослідженнях Дж. Кейнса. Окремі положення економічної теорії добробуту представлені теорією економічної оптимальності В. Парето. Співвідношення соціальної справедливості з категоріями рівності й свободи досліджувалися М. Фрідменом і Дж. Ролзом. Проблеми становлення і розвитку «соціального ринкового господарства», основою існування якого було положення про те, що уряд повинен врівноважувати вимоги економічної свободи, ефективності та зростання, з одного боку, і потреба в соціальній справедливості при розподілі доходів, з іншого, розглядали в своїх роботах А. Мюллер-Армак, В. Ойкен, Л. Ерхард. Питання соціального захисту отримали достатньо серйозну розробку також в роботах таких відомих економістів, як У. Беверідж, Г. Аарон, Г. Еспінг-Андерсен, А. Аткинсон, П. Пірсон, Дж. Стігліц, В. Шмаль, М. Шмідт та інших. На сьогоднішній день увага багатьох зарубіжних фахівців в сфері соціального захисту зосереджена на пошуку нових шляхів для досягнення оптимального співвідношення між економічними і соціальними складовими суспільного розвитку, які дозволили б уникнути конфлікту між пріоритетами економічного розвитку і принципами соціальної справедливості.

Дослідження в сфері соціального захисту не можна назвати традиційними для вітчизняної науки, що можна пояснити тим, що в даний час лише починає формуватися науковий напрям, для якого характерне комплексне вивчення питань організації, фінансування і управління системою соціального захисту у вітчизняних умовах. Є окремі дослідження з питань соціальної політики та соціального захисту таких авторів, як А. Г. Антипов, Н. П. Борецька, А. О. Водяник, Е. М. Ліанова, М. О. Лисюк, С. Ю. Лукін, О. М. Палій, В. А. Скуратівський, П. І. Шевчук тощо.

Метою роботи є розгляд поняття соціальної держави, виділення моделей соціальних держав та видів соціального захисту на прикладі країн ЄС, в т.ч. на нормативному рівні.

Виходячи з поставленої мети, **завданням** роботи є:

- аналіз моделей соціального забезпечення в зарубіжних країнах;
- дослідження історії становлення інституту соціального забезпечення в Україні.

Об'єктом дослідження є моделі соціального захисту населення в зарубіжних країнах.

Предметом дослідження є можливість реалізації аспектів моделей соціального забезпечення та досвіду зарубіжних країн в розвитку інституту соціального захисту в Україні.

Методи дослідження. В процесі дослідження при вирішенні поставлених завдань застосовуються загальнонаукові методи – аналіз, синтез, індукція, дедукція та спеціальні – методичні порівняння; систематизація; групування і логічне узагальнення; системний підхід; абстрагування; конкретизація; та інші методи наукових досліджень.

Апробація. Результати дослідження були оформлені у вигляді тез доповіді та опубліковані у збірнику студентських наукових праць кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу «Актуальні питання теорії і практики соціального забезпечення».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Поняття та сутність соціального забезпечення.

Проблеми управління зайнятістю, зростання рівня безробіття, забезпечення соціального захисту вразливих верств населення та працездатних людей завжди залишаються в центрі уваги. Ці негативні явища спричиняють погіршення якості життя багатьох людей, збільшують ризики економічних криз, ускладнюють утворення умов для стабільності та економічного зростання, тому вимагають негайного вирішення. Подолання цих проблем пов'язане з формуванням соціально орієнтованої держави.

Теорія соціальної держави виникла внаслідок наукових досліджень різних шкіл політично-економічної думки, які розглядали соціальну політику у контексті розвитку суспільства в умовах науково-технічного прогресу.

Соціальне забезпечення, як система суспільних відносин, спрямованих на надання матеріальної підтримки особам, що пережили соціальний ризик, охоплює виплату пенсій, допомоги, надання пільг і соціальних послуг. Ці відносини ґрунтуються на конкретних, визначених законодавством обставинах (діях), і включають спеціалізовані страхові фонди, державні органи, комунальні та приватні установи, які забезпечують допомогу та догляд таким особам. Ці відносини не обмежуються лише соціальними ризиками, які спричинили виникнення права на соціальне забезпечення. Фактично такі відносини наявні в процесі реалізації особою цього права на соціальне забезпечення.

У національному законодавстві вживають два терміни – «соціальне забезпечення» та «соціальний захист». В другій половині ХХ століття почали використовувати термін «соціальне забезпечення» у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права і т. д. Цей термін також використовується в українському законодавстві, зокрема в Концепції соціального забезпечення

населення України та інших документах. Проте в статті 46 Конституції України використовується термін «соціальний захист». Незважаючи на це, у процесі дослідження було виявлено, що здебільшого ці категорії використовували як синоніми.

На рахунок цього існують різні думки та позиції у працях багатьох українських науковців.

На думку О. Ю. Кісіля, «доцільно погодитися з позицією закордонних учених, згідно з якою під час використання слова «захист» повинно йтися про оберігання певного права, у нашому разі – права на соціальне забезпечення» [14, с. 179].

М. Чорна стверджує, що «поняття соціального захисту, що почало активно використовуватися в роки незалежності України і було закріплене в Основному Законі нашої держави, порівняно із широко вживаним до 1991 року поняттям соціального забезпечення має таке специфічне навантаження, як захист від негараздів трансформаційного періоду, ризиків переходу від соціалістичної економіки до ринкової» [40, с. 153].

Проте С. О. Устинов зазначає, що «без сумніву, Конституція України є Основним Законом, на якому ґрунтується національне законодавство, складником якого є законодавство із соціального забезпечення». Ураховуючи дефініцію, закріплену в ч. 1 ст. 46 Конституції України стосовного того, що «громадяни мають право на соціальний захист...», учений вважає, що термін «соціальне забезпечення» є складником поняття «соціальний захист», і тому не буде помилкою для законодавчого визначення зазначених вище понять використовувати ці терміни як синоніми [39, с. 94].

Також можна зустріти більш глибоке трактування значення соціального забезпечення, яке фокусується не лише на розбіжностях в поглядах науковців, а й концентрується на подібності сутності понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Так, Б. Стичинський включає до предмета права соціального забезпечення різні види розподільчих відносин (рис.1.1).

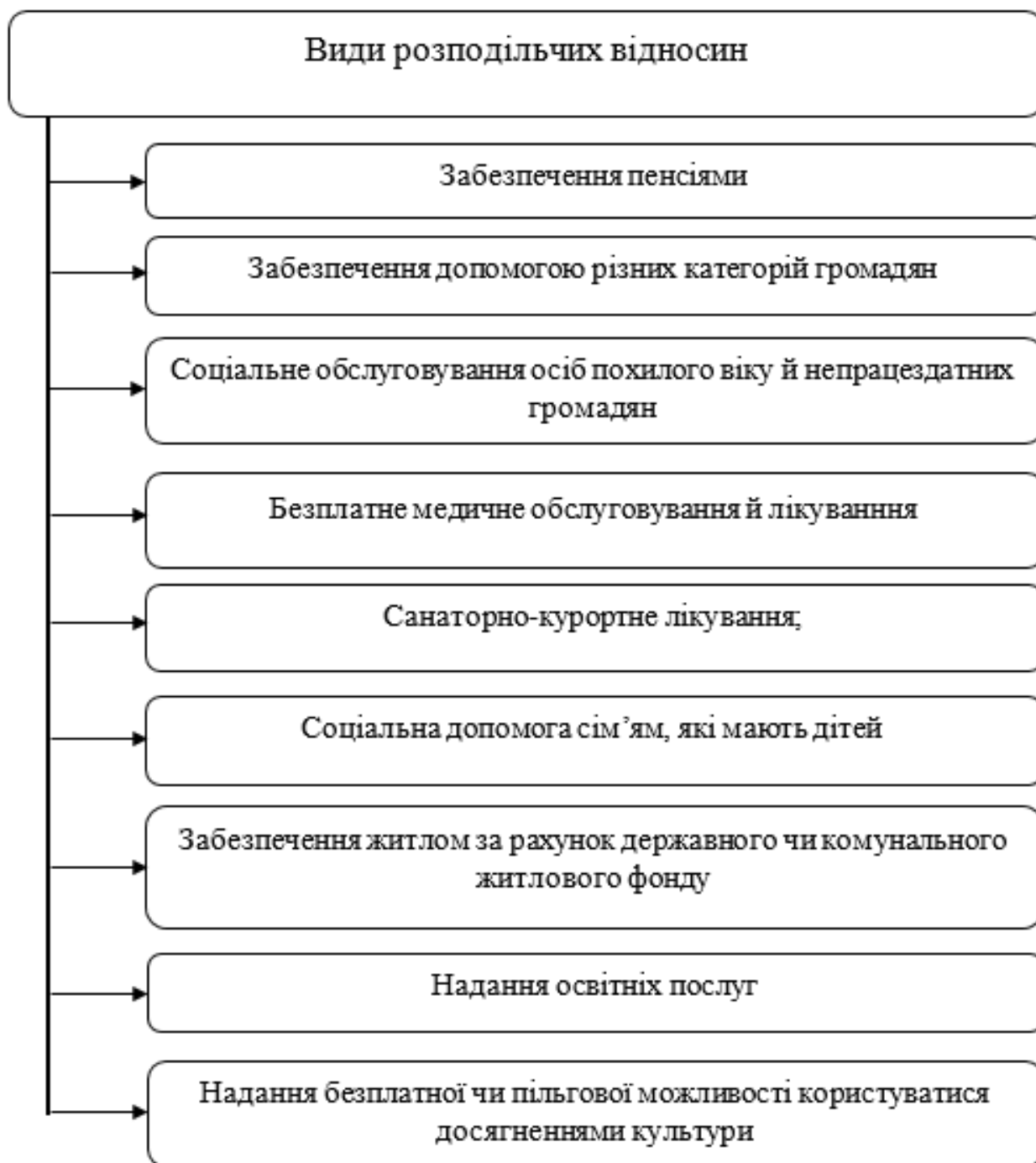

Рис. 1.1 Види розподільчих відносин

Примітка: побудовано автором

Відтак, констатуємо той факт, що соціальне забезпечення є системою заходів, яка спрямована на гарантування соціального захисту та підтримки різних категорій населення в умовах соціальних ризиків та економічної нестабільності. Воно передбачає створення механізмів, що забезпечують

громадянам доступ до основних соціальних послуг та допомоги у випадку виникнення складних життєвих ситуацій.

Сутністю соціального забезпечення є:

– захист від соціальних ризиків: однією з головних функцій соціального забезпечення є забезпечення захисту населення від різних соціальних ризиків та негараздів, таких як безробіття, хвороба, інвалідність, втрата годувальника тощо. До цієї категорії не включається надання фінансової допомоги, доступ до медичних послуг, підтримка у пошуку роботи тощо;

– гарантування соціальної справедливості: система соціального забезпечення сприяє зменшенню соціальних нерівностей та бідності шляхом забезпечення всім громадянам рівних можливостей до доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг;

– соціальна солідарність та взаємодопомога: система соціального забезпечення ґрунтується на принципі соціальної солідарності, де краще забезпечені громадяни сплачують податки або внески в загальний фонд, щоб забезпечити підтримку тим, хто потребує допомоги. Така система соціального захисту сприяє формуванню єдиного соціального середовища, де кожен громадянин має право на захист та підтримку;

– стимулювання соціального розвитку: система соціального забезпечення може сприяти стабільному економічному та соціальному розвитку шляхом створення сприятливих умов для росту та розвитку національного капіталу, здоров'я та освіти населення.

Вище зазначені аспекти визначають сутність соціального забезпечення як ключового елемента сучасних суспільств, яке спрямоване на створення сприятливих умов для гідного життя та розвитку всіх його членів. Вони також підкреслюють важливість існування ефективною та справедливою системи соціального захисту для досягнення стабільності та процвітання суспільства.

1.2. Основні принципи та функції соціального забезпечення.

Принцип соціального забезпечення (рис.1.2) є фундаментальним принципом, який лежить в основі організації та функціонування систем соціального захисту. Цей принцип визначає, яким чином суспільство має забезпечувати соціальний захист та підтримку для своїх членів.

Рис. 1.2. Основні принципи соціального забезпечення

Примітка: побудовано автором

Справедливість: принцип соціального забезпечення який передбачає, що кожен громадянин має право на однаковий доступ до соціального захисту та підтримки. Справедливість означає рівність у відношенні до надання соціальних послуг та пільг, незалежно від соціального статусу, доходів чи інших характеристик.

Солідарність: принцип соціального забезпечення ґрунтується на принципі взаємодопомоги та спільної відповідальності громадян за добробут та благополуччя інших членів суспільства. Основою цього принципу є перерозподіл фінансового навантаження на тих, хто краще забезпечений через

сплату податків та внесків до загальної системи, щоб забезпечити підтримку тим, хто потребує допомоги.

Універсальність: принцип універсальності передбачає, що соціальний захист та підтримка мають бути доступні для всіх громадян без винятку. Зasadничими основами цього принципу є те, що кожен громадянин має право на певний рівень соціального захисту та підтримки від держави, незалежно від їхнього статусу чи обставин.

Ефективність: принцип ефективності передбачає, що система соціального забезпечення повинна бути ефективною в розподілі ресурсів та використанні публічних коштів для досягнення максимального соціального впливу. За таких умов, програми соціального забезпечення повинні бути організовані та фінансовані таким чином, щоб максимально використовувати наявні ресурси та забезпечувати максимальну користь для суспільства.

Принцип соціального забезпечення визначає основні цінності, які керують організацією та функціонуванням систем соціального захисту. Його впровадження дозволяє створити справедливе та ефективне суспільство, де кожен громадянин має можливість отримати підтримку та захист у разі потреби.

Соціальні функції (рис. 1.3.) грають важливу роль у нашому суспільстві, оскільки їх мета – забезпечити соціальну справедливість, економічну стабільність та допомогу громадянам. Це ключове для забезпечення соціальної рівності перед законом, а також для зменшення соціальних нерівностей та боротьби з бідністю. Для глибшого розуміння сутності проаналізуємо ці функції більш детально.

Економічна функція соціального забезпечення полягає в забезпеченні стабільності та підтримки економіки через зменшення ризику бідності, безробіття та соціальних нерівностей. Ця функція реалізується за допомогою соціальних виплат, пільг, підтримки малозабезпечених груп населення, що сприяє збільшенню покупної спроможності та попиту на товари та послуги.

Виробнича функція соціального забезпечення спрямована на підтримку та стимулювання працездатності населення, забезпечення працевлаштування та професійної реабілітації. Це може включати надання безкоштовної освіти, професійної підготовки, підтримку для малого підприємництва, а також програми стимулювання зайнятості.

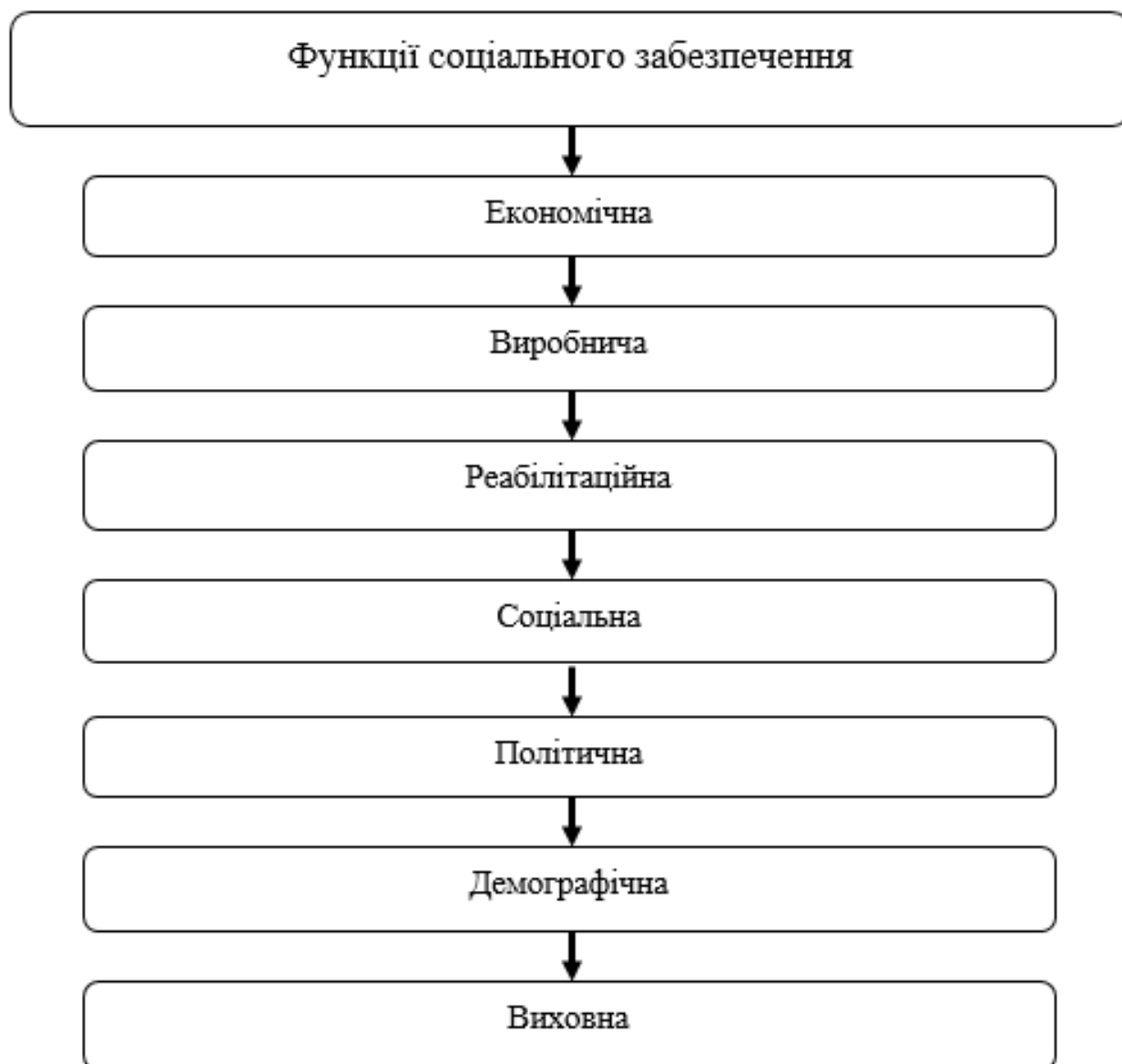

Рис. 1.3. Функції соціального забезпечення.

Примітка: побудовано автором

Реабілітаційна функція спрямована на підтримку осіб з обмеженими можливостями, інвалідів, а також тих, хто пережив страхові події, у їхній інтеграції у суспільство та поверненні до повноцінного життя. Це може

включати медичну та психологічну допомогу, реабілітаційні послуги, надання спеціального обладнання та адаптацію соціального середовища.

Соціальна функція полягає у забезпеченні соціальної справедливості, захисті прав та інтересів населення, а також у вирішенні соціальних проблем та нерівностей. Ця функція реалізується через надання соціальних послуг, фінансову допомогу, підтримку для сімей з дітьми, малозабезпечених громадян та інших уразливих груп населення.

Політична функція соціального забезпечення полягає у підтримці стабільності політичного режиму шляхом задоволення соціальних потреб та очікувань громадян. Це може включати використання соціальних програм для зміцнення лояльності до влади, підтримку соціального спокою та популярності політичних партій.

Демографічна функція спрямована на вплив на демографічні процеси, такі як народжуваність, смертність, міграція, склад населення тощо, через соціальні програми та політику. Це може включати допомогу сім'ям з дітьми, стимулювання родючості, програми пенсійного забезпечення, міграційну політику та інші заходи.

Виховна функція полягає у формуванні цінностей, норм та стереотипів, сприяє соціалізації особистості, культурно-етичному розвитку, а також патріотичному вихованні. Це може включати реалізацію програм освіти, патріотичного виховання, підтримку культурних та мистецьких ініціатив тощо.

Кожна з цих функцій відіграє важливу роль у структурі та розвитку систем соціального захисту, сприяючи стабільності суспільства та підтримці якості життя громадян.

Термін «право соціального забезпечення» використовується у трьох контекстах: як галузь національного права України; як наукова дисципліна; та як предмет навчання в системі юридичної освіти.

При визначенні предмета права соціального забезпечення важливо враховувати, що крім самого соціального забезпечення, ця галузь також охоплює різні види суспільних відносин, таких як соціально-страхові відносини

та процедурні відносини, пов'язані з визначенням юридичних фактів, які становлять підґрунтя для реалізації права на соціальне забезпечення. (рис. 1.4.)

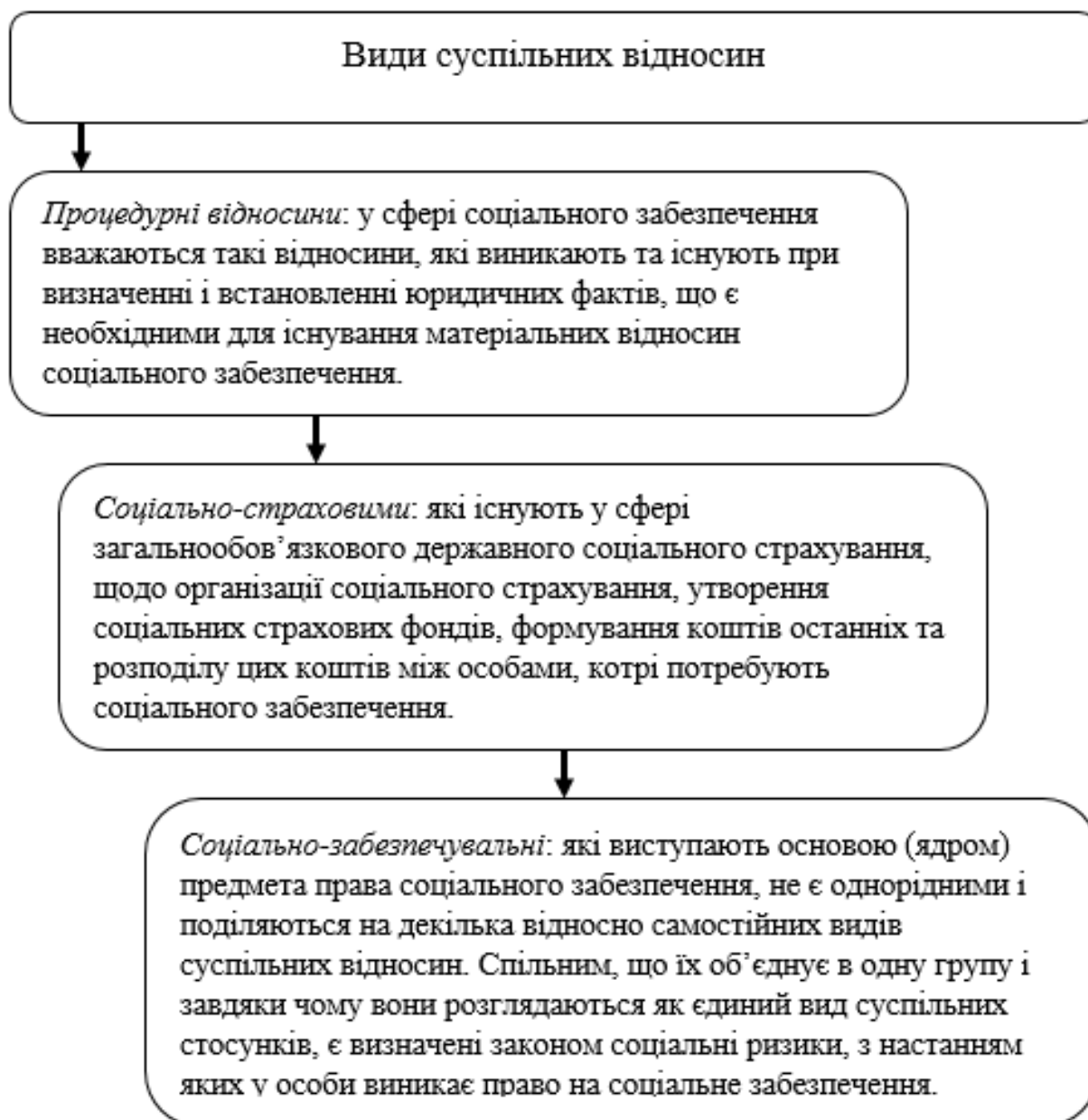

Рис. 1.4. Види суспільних відносин

Примітка: побудовано автором

1.3. Різновиди соціального забезпечення та їх розвиток.

Соціальне забезпечення полягає у наданні певних матеріальних ресурсів чи послуг конкретним категоріям населення. Цільові виплати, які визначає Конституція України, можуть бути у формі фінансової підтримки, яка зазвичай виражається у виплатах пенсій та допомоги, або в наданні різноманітних благ і послуг, що сприяють побутовому та культурному комфорту.

Так, на думку І. М. Сироти «видами соціального забезпечення є: соціальні виплати, пільги, послуги, надані непрацездатним громадянам або безкоштовно, або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування» [33, 30]. С. М. Синчук до них «відносить такі матеріальні блага, як пенсії, соціальні допомоги, соціальні пільги, соціальне обслуговування» [32, 55].

Аналогічно, існує значна різниця в уявленні та змісті інших форм соціального забезпечення, таких як соціальне обслуговування, натуральне забезпечення, надання пільг та переваг та інші.

Отже, визначення різновидів соціального захисту громадян в Україні може бути вкрай умовним. Це залежить від того, наскільки широко і детально науковці узагальнюють та конкретизують поняття під час своїх досліджень, від того, як розуміють і тлумачать зміст численних нормативно-правових актів, які часто мають протиріччя між собою, а також від інших факторів, що мають соціальний, економічний, політичний та інший характер.

Виходячи з вищенаведених міркувань, можна припустити, що видами соціального забезпечення є наступні: пенсійне забезпечення, забезпечення допомогоюми, соціальне обслуговування, забезпечення пільгами та перевагами, натуральне забезпечення, компенсації.

Пенсійне забезпечення: це вид соціального забезпечення, що забезпечує виплату пенсій громадянам у пізньому віці або в разі інвалідності. Воно може бути державним або приватним. Державне пенсійне забезпечення зазвичай фінансується за рахунок платежів від працедавців та/або інших джерел державного бюджету. Приватне пенсійне забезпечення передбачає створення

особистих пенсійних накопичень за допомогою інвестиційних фондів або страхових компаній.

Відповідно до вимог ст.2 Закону України «Про пенсійне забезпечення» та ст.9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» можна виділити наступні види пенсій: страхові трудові пенсії, нестрахові трудові пенсії, додаткові пенсії [27-28].

Забезпечення допомогоюми: цей вид соціального забезпечення включає фінансову або матеріальну допомогу, яка надається особам, які знаходяться у складних життєвих обставинах, таких як безробіття, бідність, тимчасова непрацездатність тощо. Допомога може бути надана у формі грошових виплат, продовольчих наборів, безкоштовних послуг (наприклад, медичної або юридичної допомоги) або іншими способами, залежно від конкретних потреб та можливостей держави.

Допомоги, на відміну від пенсій, є додатковими джерелами засобів для забезпечення життя, в той час як пенсії, як правило, є єдиним або основним джерелом доходу для непрацездатних громадян. Крім того, пенсії зазвичай виплачуються лише одним видом, відповідно до законодавства, на яке претендують пенсіонери. З іншого боку, допомога може бути призначена у декількох формах одночасно (наприклад, допомога при народженні дитини та допомога з догляду за дитиною до трьох років; допомога на оздоровлення та допомога ветеранам до Дня перемоги тощо).

Соціальне обслуговування: це вид соціального забезпечення, спрямований на забезпечення особам, що потребують підтримки або догляду, соціальних послуг, таких як домашня допомога, психологічна підтримка, реабілітаційні заходи тощо. Соціальне обслуговування може бути надане через спеціалізовані установи, наприклад, центри соціальних служб, дитячі будинки, будинки для літніх людей тощо.

Суть соціального обслуговування полягає в тому, що непрацездатним громадянам надаються послуги безкоштовно або на пільгових умовах, або виконується робота на їх користь. Ці послуги можуть включати медичне,

побутове, соціальне, освітнє та інше обслуговування. Зазвичай такі послуги надаються безоплатно або за частковою компенсацією вартості. Коли ж працездатним громадянам надаються послуги за повною вартістю, це вже не є соціальне обслуговування в рамках соціального забезпечення громадян, а отримання послуг від системи громадського обслуговування, такого як медичне, побутове, транспортне, освітнє.

Забезпечення пільгами та перевагами: цей вид соціального забезпечення передбачає надання певних пільг або переваг окремим категоріям громадян у сфері оплати житлово-комунальних послуг, транспорту, освіти, медицини та інших сферах життєдіяльності. Пільги та переваги можуть бути надані через систему державних соціальних пільг, спеціальні програми та законодавчі акти, які передбачають пільги для певних категорій громадян.

Натуральне забезпечення: це форма соціального забезпечення, при якій пільги надаються у формі натуральних благ (наприклад, продуктів харчування, медикаментів, палива тощо). Натуральне забезпечення може бути надане державними або громадськими організаціями через спеціально організовані програми, розподіл спеціальних товарів або використання відповідних соціальних карток.

Компенсації: цей вид соціального забезпечення передбачає відшкодування втрат, збитків або ризиків, які виникають внаслідок певних подій або обставин (наприклад, аварій, катастроф, хвороб, втрати роботи тощо). Компенсації можуть бути надані державними структурами або страховими компаніями за певними умовами та в рамках відповідних програм.

Кожен з цих видів соціального забезпечення має свої особливості та механізми реалізації, але всі вони спрямовані на забезпечення соціального захисту та підтримки населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

2.1. Основні моделі соціального забезпечення: ліберальна, соціал-демократична, корпоративна та інші

У світі існує широкий спектр систем соціального забезпечення, які можуть мати різноманітність у своєму організаційному підході. Деякі з цих систем можуть бути схожими, а інші – відмінними або мати лише окремі спільні риси. У світлі цього, науковці розробили класифікації, що відображають різноманіття моделей соціального забезпечення.

Одними з найвідоміших є класифікації, запропоновані Лейбфрідом та Еспінг-Андерсеном. Лейбфрід виокремив чотири моделі, що базуються на принципі «сімейної схожості», які представлено на рис. 2.1.

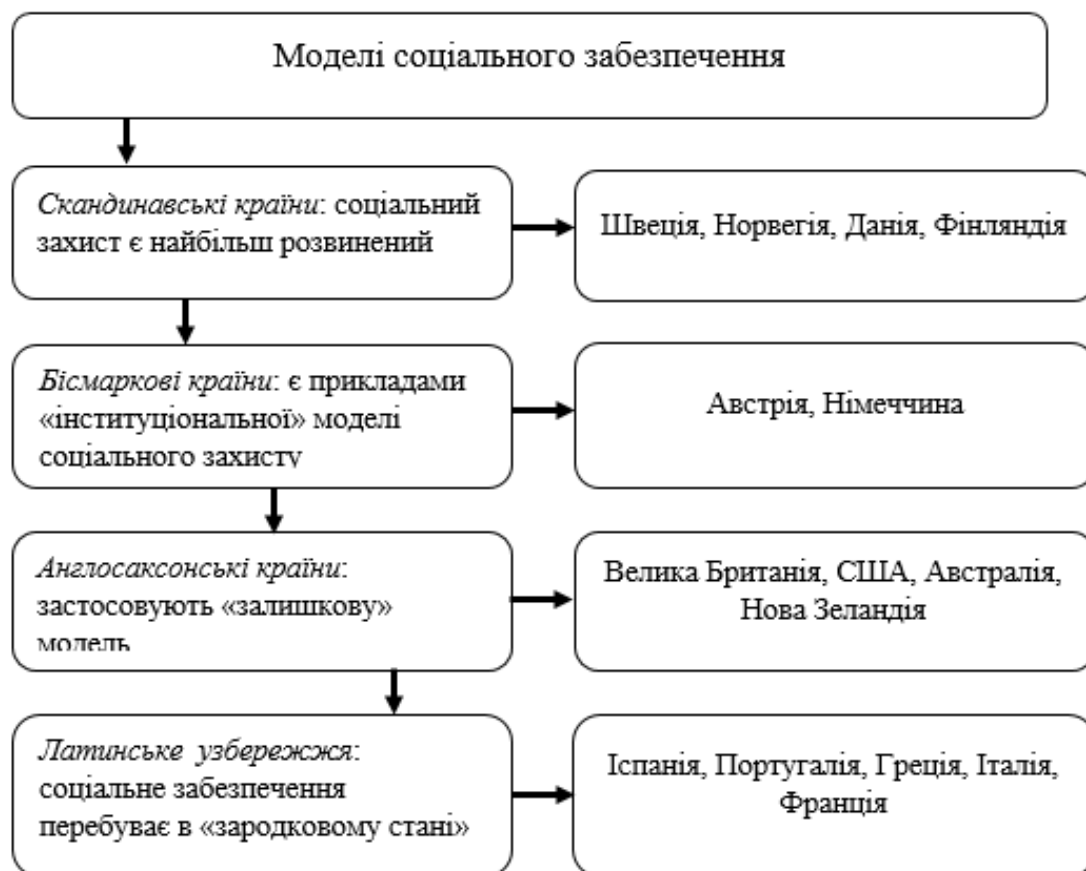

Рис. 2.1. Моделі соціального забезпечення

Примітка: побудовано автором

Еспінг-Андерсен визначив такі режими соціального захисту: ліберальна, корпоративна, соціал-демократична. Такий висновок він зробив після дослідження державних систем соціального захисту, врахувавши розбіжності у політичних ідеологіях. Дані режими дослідник розташував від найменш прихильних до найбільш прихильних до соціального захисту.

Згодом У. Лоренц, об'єднавши аналіз Андерсона з типологією Лейбфріда, хотів продемонструвати розвиток систем соціального захисту у післявоєнній Європі. Як наслідок, було виділено чотири моделі соціального захисту (скандинавська, залишкова, корпоративна, рудіментарна). Нижче розкриємо більш детальний аналіз.

Скандинавська модель соціального захисту, активно реалізується у таких країнах як Данія, Швеція, Норвегія та Фінляндія, визначальним є розгляд соціального захисту як невід'ємного права кожного громадянина. Вона вирізняється тим, що охоплює різноманітні соціальні ризики та життєві ситуації, для яких потрібна підтримка суспільства. Тож для всіх мешканців країни, не залежно від їх зайнятості чи внесків у соціальні фонди, гарантується доступ до соціальних послуг та виплат.

Загалом рівень соціального захисту, який пропонує ця модель, є досить високим, а це досягається завдяки активній політиці перерозподілу, спрямованій на зменшення соціальних нерівностей. Переважно фінансування систем соціального захисту даної моделі, відбувається за рахунок оподаткування, але потрібно зазначити, що певну частку відіграють і страхові внески різних підприємств, а також додаткові внески найманих робітників. Не менш важливим для реалізації даної моделі є високо організоване суспільство, побудоване на принципах відданості інституційного добробуту.

Страхування безробіття, є частиною соціального захисту, яка виділяється із загальної системи, і яка є добровільною і контролюється профспілковими організаціями. До недавнього часу наймані працівники приєднувалися до системи соціального захисту за допомогою сплати податків, і майже повністю були звільнені від сплати страхових внесків.

Однак, за останні 10 років XX століття можемо спостерігати тенденцію неквапливого зростання участі найманих працівників у фінансуванні страхових програм, що призвело до збільшення страхових відрахувань із заробітної платні. Ця тенденція також стосується підприємців, при цьому спостерігається скорочення соціальних витрат держав протягом останніх років.

Розвинена система виробничої демократії, є характерною рисою скандинавської моделі, другою, не менш важливою, рисою є регулювання трудових відносин на загальнонаціональному рівні, а не на рівні окремих підприємств або галузей. Ще однією характерною рисою є використання ефективних інструментів для мінімізації рівня безробіття.

Однією із найбільш популярних моделей стала шведська концепція соціальної держави, часто відома як «егалітарна». Ця концепція піднімає турботу держави про своїх громадян на рівень національного культу, обіцяючи забезпечити їм безпеку, надійність і захист у складних ситуаціях. Шведам не потрібно залежати від родичів або благодійності, а тим більше від ринку: держава бере на себе турботу про них від народження до смерті. Для досягнення цих цілей у Швеції було проведено реорганізацію соціального відомства у 1977 році, а також визначені завдання соціальної служби, які є широкими, але конкретними й зрозумілими для населення. Ці завдання включають чотири основні напрями: гарантування доходу, заходи щодо довкілля, догляд (включаючи охорону здоров'я) і захист трудового середовища. Переваги даної моделі зображено на рисунку 2.2.

Модель Бісмарка, також відома як Континентальна модель, характеризує країни зі соціально орієнтованою ринковою економікою, включаючи Австрію, Німеччину, Швейцарію та Францію. У цих країнах держава має значний вплив: бюджетні видатки на соціальні програми приблизно рівні внескам у соціальне страхування, які здійснюються як працівниками, так і роботодавцями, основні канали перерозподілу контролюються державою. Однак держава також прагне поступатися матеріальною підтримкою громадян через систему соціального захисту. Соціальна допомога в цих країнах пропорційна до доходів з трудової

діяльності, а отже, до розмірів внесків у соціальне страхування. Однією з особливостей є «самокерованість» страхових фондів, які є спільною відповідальністю власників підприємств та впливових профспілок, що представляють інтереси працівників. Отримання допомоги з безробіття, у багатьох країнах, збільшено для осіб, старших за 50 років. А розмір допомоги, на пряму залежить від трудового стажу, а терміни виплат – від тривалості сплати страхових внесків, їх розміру і віку працівника.

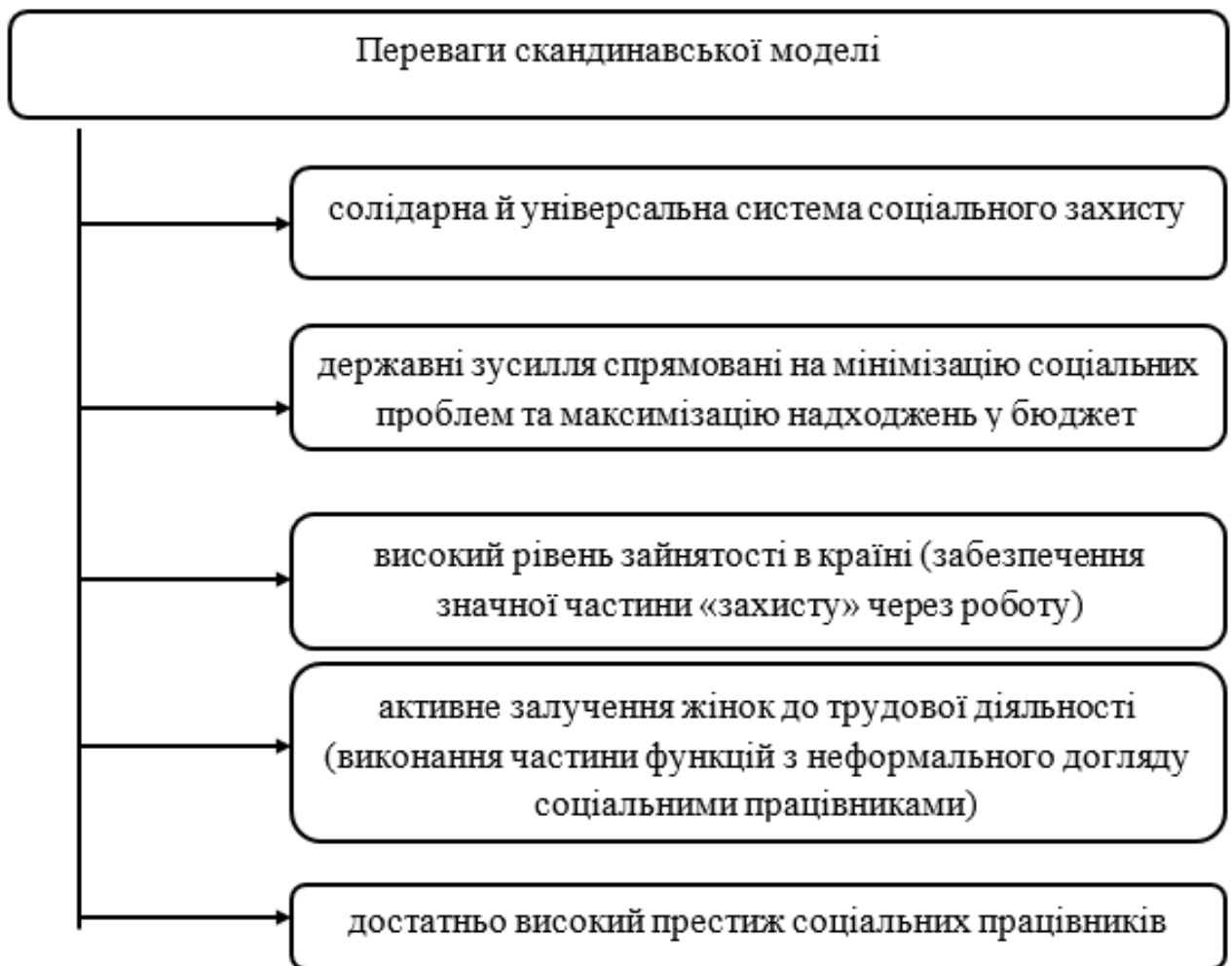

Рис. 2.2. Переваги скандинавської моделі

Примітка: побудовано автором

Варто зазначити, що в даній моделі встановлюється жорсткий зв'язок між рівнем соціального забезпечення та тривалістю професійної діяльності. Ця модель ґрунтується на механізмі соціального страхування, що означає, що соціальні виплати переважно фінансуються за рахунок страхових внесків

роботодавців та працівників. Це передбачає дотримання принципу еквівалентності, коли розмір страхових виплат залежить від величини страхових внесків. Хоча на початку свого існування (у 1880-х роках) німецька система соціального захисту реалізувала саме цю модель.

В сучасних реаліях дана модель базується не тільки на принципі соціального страхування. Для людей з низьким доходом, які не можуть отримати страхові виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу), соціальний захист реалізується через принцип соціальної допомоги. Це включає додаткові механізми, які представляють собою відступи від первинних принципів Бісмарківської моделі. Отже, розвиток системи соціальної допомоги призводить до модифікації цієї моделі та збільшення обсягу бюджетного фінансування соціального захисту.

Незважаючи на обов'язковість соціального страхування, його не завжди дотримуються через установлення граничних рівнів доходу, після яких відбувається лімітування відрахувань, належність до системи соціального страхування вже не є обов'язковою.

На сьогоднішній день у Німеччині сім'я, має велику фінансову підтримку. З метою стимулювання народжуваності з 2007 року була введена «батьківська допомога», яка фінансується з бюджету і залежить від доходів сім'ї. Цю допомогу може отримувати мати або батько, який бере перерву у роботі на один рік. Сума даної допомоги складає 67% від останньої заробітної плати з вирахуванням податків та внесків, але вона не може перебільшувати 1800 євро, але також не може бути меншою за 300 євро. Ця допомога може продовжуватися ще до двох місяців, якщо інший член сім'ї згоден призупинити свою зайнятість. Таким чином, батьки мають можливість повніше виховувати своїх дітей [13].

Відповідно до статті 20, пункту 1 Основного закону Німеччини, країна є демократичною і соціальною державою. Основна мета соціальної держави полягає в урахуванні індивідуальних правових можливостей, здобутих завдяки власній праці, а не в загальному забезпеченні та обслуговуванні громадянина.

Світ визнає ефективність соціальної системи Німеччини, незважаючи на те, що більше 30% сукупного суспільного продукту складають соціальні послуги, які отримують лише ті, хто дійсно їх потребує.

Основними принципами на яких базується дана модель є:

– Принцип професійної солідарності, який виявляється через утворення страхових фондів, які керуються рівноправними працівниками та підприємцями. Ці фонди накопичують соціальні відрахування з оплати праці, щоб забезпечити страхові виплати.

– Принцип актуарної справедливості, який базується на встановленні розміру страхових виплат, переважно, на основі внесків у страховий фонд: існують максимальні рівні заробітної плати, після яких соціальне страхування не обов'язкове (лише добровільне), або обмеження на рівні внесків (в межах максимальної заробітної плати).

Залишкова модель притаманна більше для Англії та Ірландії, відома також як англосаксонська модель. Вона базується на основних принципах, які зображені на рисунку 2.3.

Фінансування таких систем здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і з державного бюджету. Наприклад, витрати на сімейні виплати та охорону здоров'я покриваються з державного бюджету, в той час як інші соціальні виплати забезпечуються страховими внесками найманих працівників і роботодавців. У цій моделі соціальних страхових виплат зазвичай менше, ніж у континентальній моделі, оскільки соціальна допомога має домінуючу роль у системі соціального захисту.[22]

Саме у Великій Британії спостерігається цікавий підхід до заміщення пільг та різноманітних компенсацій для соціально вразливих категорій шляхом надання якісних соціальних послуг на основі індивідуального підходу. Тут діє 150 державних соціальних служб, які виконують оцінку потреб та розробляють плани надання соціальних послуг. Серед їх обов'язків – визначення потреб, призначення соціальних послуг і соціальної допомоги. У країні існує 31 000 постачальників соціальних послуг для дорослих, близько 70% з яких є

недержавними або приватними, а 30% – комбіновані. На місцевому рівні надається 76% цих послуг [36].

Рис. 2.3. Принципи залишкової моделі

Примітка: побудовано автором

Модель соціального захисту, що притаманна Південній Європі, представлена у країнах таких як Італія, Іспанія, Греція й Португалія. В цих країнах системи соціального захисту в основному сформовані або трансформовані в останньому десятилітті. Західні науковці описують їх як «рудиментарні». Зазвичай, рівень соціального захисту у цій моделі є відносно

низьким, і соціальний захист часто вважається справою родини та родичів. Таким чином, родина та інші установи громадянського суспільства відіграють значну роль, а соціальна політика переважно має пасивний характер і спрямована на компенсацію втрат у доходах окремих категорій громадян.

Асиметрична структура видатків, є притаманною рисою для Південно-європейської моделі. Для прикладу візьмем Італію, країна в якій найбільшу частку соціальних витрат становить пенсійне забезпечення (14,7% ВВП порівняно з середньоєвропейським рівнем 12,5%), а близько 1%, тобто відносно незначна сума, виділяється на підтримку сім'ї, материнство та інше.

Отже, родина, держава та ринок є головні інституції, що відповідають за соціальне забезпечення (рис 2.4.).

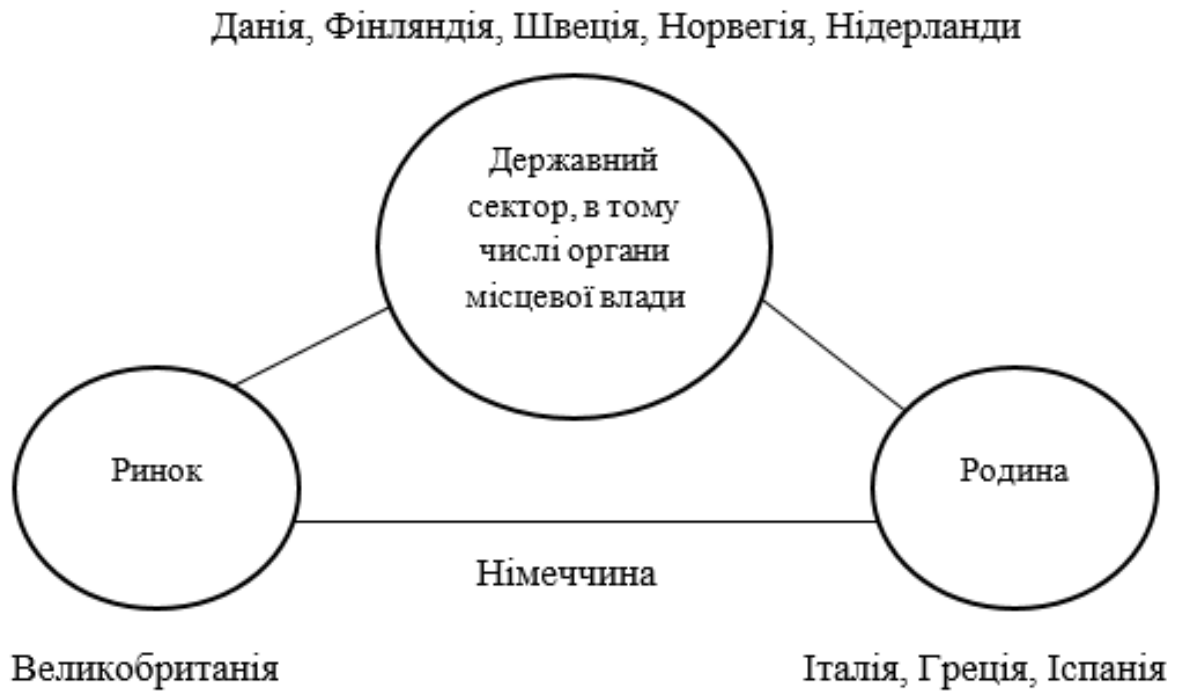

Рис 2.4. Моделі соціального забезпечення сучасних європейських країн.

Однією з основних характеристик соціальної політики в Польщі та Чехії є напрямок, спрямований на надання допомоги суспільству лише у випадках, коли особа чи сім'я, які звертаються за допомогою, не мають власних ресурсів для подолання економічних та фінансових труднощів.

У Чехії функціонують три взаємодоповнюючі системи соціального захисту населення:

1) система соціального страхування, яка охоплює практично всіх громадян країни і становить 10% від загального обсягу внутрішнього продукту (ВВП).

2) система державної соціальної допомоги, що призначена для запобігання зниженню рівня доходів, особливо у сімей з дітьми. Ця система охоплює 60% населення і становить 2% ВВП.

3) система соціальної підтримки, яка забезпечує мінімальний рівень соціальної підтримки для найбільш вразливих прошарків населення. Ця система охоплює 4% населення і становить 4% ВВП.

Приблизно 0,5% населення Чехії входять до маргінальних груп (бездомні, біженці, безробітні тощо), які вилучені з суспільного життя. Відповідно допомога з боку держави і недержавних установ надається цим категоріям.

Одна з головних особливостей європейських систем соціального захисту полягає у високому рівні витрат. У середині 90-х років минулого століття їх рівень у Європейському Союзі становив у середньому 22% від ВВП, що набагато вище у порівнянні з 13% в США, 15% у Канаді та Новій Зеландії, і 12% в Японії.

У високорозвинених країнах, наприклад Нідерландах, відмовилася ще в 1965 році від практики використання прожиткового мінімуму. В той час, у Чехії та Польщі системи соціального захисту базуються на встановленні різних рівнів прожиткового мінімуму з урахуванням розміру сім'ї. Мінімальний рівень державних гарантій у високорозвинених країнах формується на основі мінімальної заробітної плати, і завдяки механізмам соціального партнерства, який переглядається щороку.

Специфічна модель соціального захисту населення в Сполучених Штатах Америки, вона ґрунтується на ліберальних принципах, які розмежовують соціальний захист від вільного ринку та обмежуються захистом лише тих, хто позбавлений інших доходів. Згідно з цією моделлю, проблеми соціального

захисту переважно вирішуються на рівні підприємств та найманих робітників за участю профспілок. Поряд з цим, держава також спрямовує значну частину фінансування на забезпечення соціального захисту населення. США включають розробку програм професійної підготовки та перепідготовки кадрів серед заходів соціальної підтримки населення. Ці заходи охоплюють широкі верстви населення і включають надання допомоги тим, хто її потребує, включаючи надання натуральної допомоги, такої як безкоштовні продуктові талони, субсидії на житло та медична допомога. До того ж, у США людина може вибирати додаткові медичні послуги в залежності від свого рівня доходів.

Ліберальна модель також є характерною для Канади і Австралії. У цих країнах вона формувалася в умовах приватної власності, домінування ринкових відносин і впливу ліберальної трудової етики. Основні принципи цієї моделі полягають у мінімальному втручанні держави у ринкові відносини і обмеженому застосуванні заходів державного регулювання, які не виходять за рамки формування макроекономічної політики. Державний сектор економіки становить лише невелику частку у внутрішньому валовому продукті.

Соціальна підтримка громадян здійснюється за допомогою розвинених систем страхування і за мінімального втручання держави, яка регулює певні гарантії. Розміри страхових виплат, зазвичай, малі. Мінімальні трансфертні платежі, отримані з оплати податків, використовуються для надання допомоги та субсидій певним верствам населення. Матеріальна допомога надається тільки після перевірки необхідності та має спрямований характер. У сфері виробничих відносин створені сприятливі умови для розвитку підприємницької активності. Власники підприємств не обмежені в прийнятті самостійних рішень щодо розвитку та реструктуризації виробництва, включаючи звільнення непотрібних працівників.

В умовах підйому та економічної стабільності, ліберальна модель цілком відповідає своєму призначенню. Проте багато соціальних груп, такі як жінки, молодь, літні люди, опиняються у вразливому положенні через економічний

спад та зменшення виробництва, що супроводжується скороченням соціальних програм.

Модель соціального захисту населення в Японії ґрунтується на ефективних стратегіях сучасного управління з «людським обличчям». У цій країні пропагується моральний принцип «Наше багатство – людські ресурси», що сприяє створенню сприятливих умов для максимально ефективного їх використання.

Основним економічним принципом моделі соціального захисту населення в Японії є досягнення науково-технічного прогресу, який став самостійною і самодостатньою силою і стало ключовим фактором для економічного зростання.

Одним з ключових аспектів є встановлення здорових відносин з працівниками та створення відчуття корпоративної спільноти, подібної до сімейної. Значною складовою системи соціального захисту працівників є система тривалого трудового стажу і служби, де кар'єрний ріст прив'язаний, насамперед, до віку і стажу, а потім до інших критеріїв. Чим довше особа працює у компанії, тим вища її заробітна плата, посада, пенсія, та інші переваги, включаючи пільги для сім'ї, медичне обслуговування, соціальне страхування і підтримку у проїзді на роботу.

В Японії також приділяється значна увага особам похилого віку та довгожителю (віком 90 років і старше). Кожна людина, яка дожила до цього віку, отримує привітання та цінний подарунок від імператора Японії.

2.2. Економічні, соціокультурні та політичні чинники, що впливають на розвиток та ефективність систем соціального забезпечення

Скандинавська модель соціального забезпечення, яка є характерною для країн Північної Європи, таких як Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія відзначається високим рівнем соціальної підтримки та широким спектром соціальних послуг для громадян. Основні чинники цієї моделі включають:

– Високий рівень оподаткування: громадяни цих країн сплачують високі податки, зокрема податок на доходи та податок на прибуток підприємств. Ці кошти використовуються для фінансування широкого спектру соціальних програм. До цього спектру соціальних послуг входять безкоштовна медична допомога, освіта, соціальне забезпечення, допомога по безробіттю, дитячі садки та інші соціальні послуги, які забезпечуються за рахунок державного бюджету.

– Добре розвинута система універсального доступу до послуг: важливим аспектом скандинавської моделі є те, що багато з цих соціальних послуг доступні для всіх громадян, незалежно від їх доходів або соціального статусу. Також ця модель має широку підтримку серед населення, що сприяє стабільності соціальної системи.

– Довіра до держави і соціальних інститутів: Громадяни цих країн мають високий рівень довіри до державних інститутів і вважають, що соціальна підтримка є важливою складовою громадянського життя.

Хоча скандинавська модель соціального забезпечення дозволяє забезпечити високий рівень соціальної підтримки та добробуту для громадян, вона також стикається з викликами, такими як демографічні зміни, зростання витрат на охорону здоров'я та пенсійні виплати, що можуть створити тиск на державний бюджет. Однак, ця модель продовжує залишатися однією з найбільш ефективних у світі у забезпеченні соціального захисту та добробуту своїм громадянам.

Основними чинниками континентальної моделі є:

1) Економічна: ринкова економіка з державною участю, у країнах з континентальною моделлю соціального забезпечення, таких як Німеччина, Франція, Бельгія, існує комбінація ринкової економіки з великою державною участю у господарстві. Держава відіграє активну роль у регулюванні економіки та наданні соціальних послуг.

2) Соціальна: передбачає широкий спектр соціальних послуг, таких як безкоштовна медична допомога, освіта, соціальне забезпечення та пенсійні виплати, що надаються за рахунок державного бюджету.

3) Політична: історичний контекст соціал-демократичних партій, багато країн з континентальною моделлю мають сильні соціал-демократичні партії, які зазвичай активно підтримують соціальні програми та виступають за захист прав працівників. Профспілки та соціальні партнери мають значний вплив на формування соціальної політики. Це може включати укладання колективних угод про умови праці та участь у прийнятті рішень щодо соціального захисту.

Розглянемо чинники залишкової і ліберальної моделі:

Економічні фактори залишкової моделі: зазвичай характеризується низьким рівнем соціального забезпечення та обмеженими соціальними послугами. Економічна нестабільність, низький рівень розвитку, відсутність ресурсів можуть ускладнювати можливість держави забезпечити ефективну систему соціального захисту.

Соціокультурні фактори: у країнах з залишковою моделлю може бути висока культурна норма індивідуалізму та самостійності, яка призводить до більшої відповідальності за власне благополуччя.

Політичні фактори: політичні режими, що зорієнтовані на ринкові відносини та обмежене втручання держави, часто сприяють розвитку залишкової моделі. Це може бути обумовлено ідеологією мінімального втручання держави в економіку.

Економічні фактори в ліберальних моделях соціального забезпечення базуються на такому принципі, що головними є ринкові механізми, а не

державні. Економічна стабільність, конкурентоспроможність і ефективність ринку праці є ключовими для успішності цієї моделі.

Соціокультурні фактори: високий рівень індивідуалізму та підприємницька культура можуть підтримувати ліберальну модель. Також важливими можуть бути ставлення до ризику та підтримка соціальної мобільності.

Політичні фактори: політична воля для здійснення реформ у напрямку лібералізації соціального захисту, а також бажання скористатися ринковими механізмами для управління соціальними програмами є ключовими для ліберальної моделі.

Південноєвропейська модель соціального забезпечення відрізняється від інших моделей своєю специфікою в організації та фінансуванні системи соціального захисту. Визначальними чинниками цієї моделі є:

– Економічні: економічна нестабільність, великий рівень безробіття та низький рівень економічного розвитку можуть створювати тиск на систему соціального захисту, зокрема у південноєвропейських країнах.

– Соціокультурні: високий рівень соціальної солідарності та сімейних цінностей може підтримувати потребу у розвиненій системі соціального захисту.

– Політичні: політичні угоди між соціал-демократичними та консервативними партіями можуть сприяти створенню та підтримці південноєвропейської моделі. Крім того, гнучкість політичних інститутів у реагуванні на економічні потреби також є важливим фактором.

РОЗДІЛ 3. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У Конституції закріплено, що Україна є соціальною державою, що визначає пріоритетну роль держави у гарантуванні соціальних та економічних прав громадян. Проте, економічна ситуація та нерівномірність розвитку системи соціального захисту та соціального забезпечення перешкоджають реалізації цього принципу.

Українська модель соціального захисту зберегла багато елементів з колишньої системи планової економіки, зокрема широкі соціальні трансфerti. Проте, зміни в економічній системі суттєво вплинули на структуру та функціонування цієї моделі, як показано у Додатку А. Також соціальний захист даної моделі має певні цілі, які висвітлено на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Основні цілі соціального захисту України

Примітка: побудовано автором

Україна має розвинуту систему соціального забезпечення, яка включає в себе різноманітні складові, такі як соціальне страхування, соціальна допомога та соціальна справедливість.

Вона має систему обов'язкового соціального страхування, яка включає в себе страхування на випадок тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, тимчасової втрати працездатності, старості, втрати годувальника, професійних захворювань та нещасних випадків на виробництві. Працедавці та працівники сплачують внески до фондів соціального страхування, які потім використовуються для виплати страхових виплат.

Система соціальної допомоги в Україні включає в себе допомогу малозабезпеченим верствам населення, допомогу малозабезпеченим сім'ям з дітьми, соціальні пільги для пенсіонерів та інвалідів, а також інші види матеріальної допомоги та пільг, які надаються уразливим групам населення.

Україна працює над забезпеченням соціальної справедливості шляхом реформування системи оподаткування, забезпечення доступності освіти та медичних послуг для всіх верств суспільства, розвитку житлово-комунальної сфери, а також захисту прав працівників та боротьби з дискримінацією на різних рівнях. Соціальна справедливість також включає у себе захист прав громадян, особливо тих, хто знаходиться в вразливому становищі, таких як діти, інваліди, люди похилого віку та інші соціальні групи.

Імплементация світового досвіду для покращення системи соціального забезпечення в Україні може бути корисною для підвищення ефективності та забезпечення більшої соціальної справедливості. Охарактеризуємо деякі можливі напрямки покращення з використанням світового досвіду:

– Перехід до накопичувальної системи: Україна може вивчити досвід країн, де успішно впроваджено накопичувальні пенсійні системи. Це дозволить зменшити фінансовий тиск на державний бюджет у майбутньому. Також важливо забезпечити стабільність та збалансованість пенсійної системи шляхом регулярного аналізу та вдосконалення параметрів пенсійного забезпечення.

– Удосконалення доступності та якості медичних послуг: вивчення досвіду країн з високим рівнем медичної допомоги може допомогти в удосконаленні медичного забезпечення в Україні. Можна розглянути впровадження системи страхування здоров'я для забезпечення фінансової стійкості медичної системи та забезпечення доступності медичної допомоги.

– Підтримка сімей: розширення соціальних програм для сімей, вивчення програм сімейної підтримки та допомоги для батьків у вихованні дітей з інших країн може допомогти вдосконалити програми соціального забезпечення для українських сімей. Також важливо розглянути впровадження допомоги для сімей з дітьми, такої як дитячі доплати або субсидії для виховання дітей, для полегшення фінансового навантаження на сім'ю.

– Спрощення бюрократії: розгляд можливості впровадження електронних сервісів для отримання соціальних послуг та зменшення адміністративних процедур. Можна забезпечити регулярне оновлення законодавства у сфері соціального захисту для відповідності сучасним потребам та нормам.

Ці напрямки можуть стати основою для реформи системи соціального забезпечення в Україні з урахуванням найкращих практик та досвіду з інших країн.

Вивчення системи соціального захисту та соціальної інтеграції ускладнюється значною мірою відсутністю статистичних даних. На етапі переходу від радянської до ринкової економіки українська статистика не була адаптована до нових умов та міжнародних стандартів. Методи вибіркового обстежень, які відповідали б міжнародним стандартам, відсутні. Гіперінфляція у період 1992-1995 років (37,193.2 разів), введення національної валюти у 1996 році та нестабільність валютного курсу перешкоджали дослідженню більшості важливих показників у динаміці.

Міжнародні стандарти в цілому були впроваджені у системі офіційної статистики в 90-х роках. Проведення обстежень умов життя домогосподарств та дослідження економічної активності населення відбувається регулярно.

Проте, є потреба у вдосконаленні показників бідності, зокрема, у забезпеченні узгодженості національної системи моніторингу бідності з європейською практикою.

Щодо дослідження робочої сили, виявляється потреба в щомісячному моніторингу та коригуванні на сезонні впливи для забезпечення більш точного та оперативного аналізу тенденцій. Крім того, існують прогалини в системі показників, так як не проводиться розрахунок середнього віку виходу з ринку праці.

Статистичні дані з питань охорони здоров'я, освіти та соціального захисту в основному надаються відповідними міністерствами та відомствами. Однак, основними проблемами в цьому випадку є актуальність, прозорість, об'єктивність та повнота інформації.

Сьогодні спостерігаються тенденція до того, що українська система соціального захисту поступово адаптується до вимог ринкової економіки. Тому, з одного боку, їй характерні різноманітні форми власності та розвинуті ринкові відносини, а з іншого – певний рівень державного втручання у забезпеченні ефективності економіки, регулюванні доходів населення та зайнятості, а також формуванні умов для задоволення соціально значущих потреб всього населення.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити такі висновки:

1. Відзначені три моделі, які формують «ідеальні типи» соціальної держави, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Однак, ніде в світі вони не зустрічаються в чистому вигляді, оскільки не враховують національні особливості окремо взятої країни. Соціальне страхування як складова фінансового механізму соціального захисту населення більшою чи меншою мірою відображено в усіх моделях. На практиці зазвичай можна спостерігати поєднання елементів ліберальної, консервативної і соціалдемократичної моделей при явному переважанні рис однієї з них. Для України найбільш близькою є консервативна (корпоративна) модель, на яку й слід орієнтуватись при розбудові економіки країни.

2. Період становлення соціальної держави, як держави нового цивілізаційного рівня розвитку, тривалий та залежить від економічних, соціальних та політичних перетворень у світі. Виділені моделі соціальних держав різняться підходами до соціального захисту. Крім того кожна окрема держава має свої особливості соціальної політики на національному рівні, що залежить від політичного устрою, економічної ситуації в країні, рівня національної свідомості тощо.

3. Незважаючи на модель та національні відмінності, перед всіма соціальними державами, і особливо Україною, стоїть складна задача – створити модель, засновану на впливі на ринок праці як ринкових сил, так і державного регулювання. Причому модернізація ринку праці, орієнтована на високі темпи економічного зростання, повинна зберегти вже сформовані стандарти соціального захисту та надалі підвищувати їх. Однак, можна констатувати той факт, що лише державі впоратись з цим завданням буде досить складно. Слід підтримувати та стимулювати ініціативу на рівні підприємств, в тому числі через надання і оприлюднення інформації про заходи соціального характеру відносно власних працівників, місцевої громади та суспільства в цілому.

Таким чином, виходячи із аналізу світового досвіду вироблення моделі соціальної держави та соціальної політики можемо стверджувати, що:

– по-перше, соціальна політика та соціальна стратегія, її розвиток, залежать насамперед від форми політичного устрою та політичного режиму, тобто функціонування демократичної публічної влади зі сталими прогресивними традиціями;

– по-друге, напрями та стратегічні пріоритети соціальної політики та соціальної стратегії залежать від економічного розвитку держави та її спроможності проводити в життя соціальні програми, що забезпечують гідне життя суспільства;

– по-третє, просте копіювання досвіду провідних держав світу щодо соціальної політики та соціальної стратегії, моделі соціальної держави без врахування національних особливостей, менталітету, культурної та політичної спадщини призведе до руйнування системи соціального забезпечення та банкрутству самої держави. Саме тому Україні слід враховувати позитивні напрацювання світового досвіду щодо соціальної політики та екстраполювати їх на соціальну практику з оглядом на наші традиції та економічні можливості;

– по-четверте, із зарубіжних моделей змішаної соціальної політики та соціальної стратегії для України корисною вбачається соціал-демократична модель в цілому і, зокрема, такі її регіональні типи, як шведська (скандинавська соціальна модель, німецька модель) соціального ринкового господарства, в яких у найбільш помітно виражена соціальна орієнтація. Вони більшою мірою пов'язані з українськими соціальними традиціями, у яких важливе місце посідали ідеї соціальної справедливості і захищеності;

– по-п'яте, стратегія соціальної політики ні в якій мірі не повинна базуватися на популістських рішеннях керівництва держави в залежності від виборчого процесу. Вона насамперед повинна враховувати постійний розвиток промисловості, а відтак і збільшення видатків на розвиток соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик О. І. Формування системи публічного управління соціальними ризиками у світовій практиці. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 2. С. 76–81. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2021/14.pdf.
2. Білозір О. В. Оцінка механізмів боротьби з безробіттям в умовах Європейської інтеграції. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 2. С. 122–125.
3. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 448 с.
4. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf.
5. Гітіс Т. П., Чемерис Є. Т., Антонова В. І., Носаньова А. С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 1 (59). С. 116-122.
6. Гнидюк І. В., Гайдей О. В. Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні. Науковий вісник ПУЕТ. Серія : Економічні науки. 2019. № 4 (89). С. 67-72.
7. Головінов О.М. Соціально орієнтована ринкова економіка як модель соціальної держави / Економіка та держава. 2007. № 32. с. 10-13.
8. Григораш Г.В. Системи соціального страхування зарубіжних країн. Навч. Посібник / Г.В. Григораш. К.: МОН, вид-во «Центр учбової літератури», 2008. 144 с.
9. Дубич К. В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном : навч. посіб. Т.1. Львів: Магнолія-2006, 2019. 272 с.
10. Дубич К. В. Практика соціального забезпечення конкретних категорій населення : навч. посіб. Т.2. Львів : Магнолія-2006, 2019. 434 с.

11. Європейська Соціальна Хартія. Європейський комітет з соціальних прав. Україна. Висновки 2020 рік. URL: <https://rm.coe.int/ecsr-conslusions-2020-ukraine-ukr-/1680a2dbed>.
12. Зюзін В. О. Зарубіжний досвід фінансування соціальних програм. Ефективна економіка. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/154.pdf.
13. Капська А. Й. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. / А. Й. Капська, Л. М. Завацька, С. В. Грищенко. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 248 с.
14. Кісіль О.Ю. Загальні підходи до розуміння категорії «соціальне забезпечення» Право і безпека. 2011. № 5. С. 176–180
15. Клименко А. Сучасний стан правового регулювання соціального забезпечення громадян України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. С. 72–77.
16. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96> (дата звернення: 23.11.2020).
17. Крисоватий А., Луцик А. Податкові аспекти соціального добробуту в Україні. Світ фінансів. 2016. № 2. С. 7–17.
18. Кудлаєнко С. В. Пріоритетні напрями державної соціальної підтримки та захисту населення країни. Економіка & держава. 2018. № 3. С. 50–52.
19. Кулина Г., Налукова Н. Інформатизація сфери соціального забезпечення як необхідна компонента формування цифрової економіки. Світ фінансів. 2020. № 1. С. 95–106.
20. Малюга Л. Європейські соціальні стандарти: сучасний стан та шляхи імплементації у соціальне законодавство України. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 48. С. 70-76.

21. Мельничук Д. П., Войналович І. А. Соціальне забезпечення як інструмент реалізації функцій держави щодо соціальної відповідальності. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3(89). С. 24–29. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-24-29](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-24-29).
22. Моделі соціального захисту в країнах ЄС. URL: <http://uk.wikipedia.org>
23. Мульська О. П. До формування системи соціального захисту трудових мігрантів. Економіка & держава. 2015. № 7. С. 54–57.
24. Насібова О. Фінансовий механізм соціального захисту як інструмент регулювання рівня життя населення. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 10. С. 48-54.
25. Новосельська І. В., Миронюк О. І. Імплементация міжнародних стандартів щодо соціального захисту в національне законодавство України. Трудове право. Право соціального забезпечення. 2019. № 1(14). С. 87–92.
26. Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні : сучасний стан та перспективи. Проблеми економіки та політичної економії. 2018. № 1. С. 125-138.
27. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України №1058-IV від 09.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2003. № 49-51. Ст. 376.
28. Про пенсійне забезпечення: Закон України №1788-XII від) 5.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 1992. № 3. Ст. 10.
29. Прогноз показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2008-2010 роки, схвалений постановою Кабінету Міністрів України № 1359 від 25 вересня 2006 р. / URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
30. Романовська Ю., Абдуллаєва А. Фінансування видатків соціальної сфери України. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.,

14-16 вересня, 2021 р. / гол. ред. Н. Л. Замкова. Вінниця, 2021. Ч. 2. С. 151–160.
URL: http://10.0.2.150/docs/Zbirnyky_konferents/2021/14-16.09.21%202.pdf.

31. Синчук С. Модель національної системи соціального забезпечення в контексті європейського напрямку розвитку країни. Право України. 2016. № 8. С. 17-23.

32. Синчук С.М., Бурак В.Я. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / За ред. С.М. Синчук. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2006. 318 с.

33. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. Х.: “Одіссей”, 2001. 384 с.

34. Сімахова А. О. Розвиток соціальної економіки в Польщі: досвід для України. Економіка України. 2021. № 11. С. 75–84.

35. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

36. Соціальний захист у зарубіжних країнах. 2010 р. URL: <http://www.pilga.in.ua>

37. Стеценко Т.О. Світовий досвід соціально-економічного захисту та можливості його використання у вітчизняній практиці / Т.О. Стеценко / Зовнішня торгівля: право та економіка. 2008. № 3(38). с. 67.

38. Тур І. Ю. Теоретичні аспекти соціального захисту держави. Економіка, фінанси, право. 2020. № 2. С. 33–36.

39. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 90–95.

40. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 151–156

ДОДАТКИ

Додаток А

Адміністративно – розподільча економіка	Ринкова економіка
Економічна основа	
Домінує державна власність	Оптимізоване поєднання різних форм власності
Участь у виробництві	
Участь у суспільному виробництві	Державні гарантії зайнятості відсутні
Джерела доходів	
Оплата за найм робочої сили	Оплата за найм робочої сили, капітал, рента, проценти тощо
Форма надання	
Переважно нетоварний характер – цінові дотації, безоплатне медичне обслуговування та освіта, натуральні пільги тощо	Товарна суть усіх соціальних пільг
Масштаби охоплення	
Загальний, слабо диференційований характер	Диференціація рівнів соціального захисту залежно від змісту, потреб, ступеня і джерел доходів
Характер одержання	
Поєднання індивідуальних і колективних, грошових і натуральних форм	Переважно індивідуальні, грошові форми
Інфраструктура	
Інфраструктура створюється і утримується як за рахунок держави, так і за рахунок держави, так і за рахунок підприємств	Інфраструктура створюється і утримується як за рахунок оплати соціальних послуг, так і часткового за рахунок благодійних внесків та муніципальних коштів
Відповідність характеру процесу відтворення	
Зорієнтована на вимоги екстенсивного розвитку	Зорієнтована на вимоги інтенсивного розвитку
Основні недоліки	
Відсутність взаємозв'язку між інтенсивністю та результатами праці, «зрівнялівка»	Нестабільність існування, неперервність у перспективах